

Oponentský posudek
na disertační práci

Autor disertační práce: Mgr. Štěpán Lisý, M.A.

Název disertační práce: Vykladačská činnost Mikuláše z Lyry v Postille litteralis a její význam v křesťanské exegetické tradici

Oponent: Prof. PhDr. Jaroslav Oliverius, CSc.

V úvodu k své disertační práci Mgr. Lisý konstatuje, že když se odlišné náboženské ideje setkávají ve svých dějinách, přináší toto setkání na jedné straně vzájemné obohacení, ale zároveň i určité napětí na straně druhé. Tato obecně platná teze je průběžně potvrzována v jeho práci věnované židovsko-křesťanským vztahům ve středověku v oblasti exegeze biblických knih. Mgr. Lisý se soustředil na francouzského františkána Mikuláše z Lyry, jednoho z nejpřednějších komentátorů Bible ve 14. století, a na jeho hlavní dílo Postilla litteralis, v němž zkoumá jeho exegetické principy a jeho význam a místo v dějinách křesťanské exegeze.

Práce má logicky a jasně koncipovanou osnovu. Je rozvržena do osmi kapitol. První kapitola vymezuje celou šíři tématu, zasazuje je do historického kontextu, informuje o dosavadním stavu bádání a je úvodem ke všem základním otázkám, o nichž Mgr. Lisý v dalších částech pojednává. K nim patří především vzájemná interakce mezi křesťanskou a židovskou exegetickou tradicí v 11.-15. století. V této souvislosti je zdůrazněna významná role komentáře rabiho Šlomo ben Jicchaka (Rašiho). K osobě Mikuláše z Lyry a jeho způsobu výkladu Písma Mgr. Lisý uvádí, že Lyra byl zastáncem doslovného výkladu Písma v širším pojetí. V otázce, do jaké míry znal Lyra hebrejštinu, se kloní spíše k názoru, že byl jejím dobrým znalcem a mohl tedy spolehlivě pracovat s židovským exegetickým materiálem. Zastává zřejmě také názor většiny badatelů, že Lyra zaujímal tolerantní postoj k židovské menšině ve Francii, i když na jiném místě zmiňuje Lyrovy protižidovské výroky. V závěru zdůrazňuje velký vliv Postilly na pozdější křesťanské učence, z nichž jmenuje Jana Viklefa, Geoffrey Chaucera, Martina Luthera a z našich mistrů Jana Husa a Jana Rokycanu.

Druhá kapitola je věnována životu a dílu Mikuláše z Lyry. Jeho životní osudy jsou opět zasazeny do širších historických a církevních souvislostí, neboť v té době museli představitelé církve řešit řadu sporů a střetů dogmatického i politického charakteru (spory s averroisty, žebravými řády, procesy s templáři, potlačení hnutí františkánských spirituálů a složité vztahy mezi řádem, papežem a královskou rodinou). Druhá část kapitoly se zabývá především Postillou litteralis a jejími rukopisy a tisky. Když Mgr. Lisý hovoří o množství jejích rukopisů dochovaných po celé Evropě, včetně Českých zemí, poukazuje opět na mimořádnou oblibu Postilly u středověkých autorů. Za pozornost stojí i fakt, že Lyrův komentář se stal prvním tištěným komentářem vůbec a že i v České republice se nachází většina edic tohoto díla.

Ve třetí, obsažné a hluboko do historie se vracějící kapitole pojednává Mgr. Lisý zevrubně a zasvěceně o vykladačské činnosti v křesťanské tradici a jejím vývoji do začátku 14. století. Hovoří nejprve o dvou exegetických směrech, z nichž první, zaměřený na alegorický výklad, reprezentoval v Alexandrii především Origenes, kdežto druhý, prosazující historicko-gramatický výklad, byl v Antiochii spojen se jmény Diodóra z

Posudek oponenta na disertační práci

ŠTĚPÁN LISÝ

*Vykladačská činnost Mikuláše z Lyry v Postille litteralis
a její význam v křesťanské exegetické tradici*

HTF UK v Praze 2007

Studijní program: Teologie
Studijní obor: Judaistika

Předložená disertační práce má celkem 200 stran psaného textu, protože tak zvaná osmá kapitola, která následuje za závěrem, ve skutečnosti představuje přílohu, která se do celkového počtu stran nezapočítává. I tak je ale nutno konstatovat, že z hlediska rozsahu elaborát splňuje kritéria kladená na tento druh práce.

Dílo je rozčleněno do úvodu, osmi kapitol a závěru. Jak již bylo řečeno, osmá kapitola následuje až po závěru a její náplní je přehled rukopisů Mikuláše z Lyry na území České republiky. To je jistě velmi užitečná informace, která patří do rámce dané práce. Nicméně takovoto pasáže bývají obvykle označovány jako přílohy. Nebývá rovněž zvykem zařazovat nějakou další kapitolu za celkový závěr.

Určitou metodologickou obtíž představuje číslování jednotlivých částí. Jestliže autor označuje úvod číslem jedna, pak je první kapitola označeno číslem dvě, což nevyhnutelně vyvolává otazníky, když se mají jednotlivé kapitoly prezentovat kupříkladu v posudku. Z uvedeného důvodu je rozhodně lepší úvod a závěr nezačleňovat do číslování kapitol.

V úvodu nás autor seznamuje s vymezením tématu. Po přečtení těchto pasáží seznáváme, že jeho hlavním zájmem je nejen exegetická metoda Mikuláše z Lyry, ale také jeho práce s dobovými židovskými biblickými komentáři. Vystává tak další metodologická otázka: Nemělo se toto zaměření na setkání křesťanské a židovské exegeze nějak projevit také v titulu práce? Je chvályhodné, že úvod není pouze rozšířeným prologem, neboť se v něm vymezují prameny, jimiž jsou tři prology k *Postille litteralis* a některé pasáže díla *Postilla moralis*. Zároveň se dozvídáme o tom, že autor uvádí celou řadu příkladů exegetické práce z výše jmenovaných děl. Opět si ale musíme položit otázku: Nemělo se nějak projevit v titulu práce to, že do hry vstupuje také *Postilla moralis*? Velmi užitečný je přehled současného stavu bádání a druhotné literatury. Kolega Lisý nás seznamuje také s různými kritickými vydáními spisů Mikuláše z Lyry. Na konci úvodu se nachází snad až příliš lakonické nastínění obsahu jednotlivých kapitol (s. 11).

První kapitola označená číslem 2 nese název: „Mikuláš z Lyry (1270-1349).“ Čtenář sice záhy vytuší, že jde o nástin životního osudu a díla daného autora, nicméně bylo by vhodné uvést to v titulu kapitoly a pod hlavní nadpis zařadit vstupní odstavec, v němž by se čtenář dozvěděl, co následuje, jak se postupuje, proč se tak děje, jako jsou hlavní části kapitoly. Tatáž připomínka platí s výjimkou třetí kapitoly označené číslem 4 také o všech dalších kapitolách této práce.

Hned na počátku první kapitoly se setkáváme se zmínkou, podle níž by měl Jáchym z Fiore předpovědět konec světa na rok 1290. Pokud je mi z renomované odborné literatury známo, tento kalabrijský autor předpověděl na rok 1260 konec doby Syna a vystoupení antikrista, po čemž měla nastat epocha Duchů svatého. Je však také známo, že Jáchymovy předpovědi a výpočty nejsou zcela jednoznačné a objevují se v nich variace. V daném kontextu měla být zmíněna světoznámá práce: H. DE LUBAC, *La postérité spirituelle de Joachim de Flore I-II*, Paris 1978 – 1981. Na straně 21 se setkáváme s dvojí ortografií „beguinů“ a „beghinů“, kterou je třeba ujednotit. Na straně 22 je třeba opravit „o velikonocích“ na „o Velikonocích“. Na straně 23 autor tvrdí, že Mikuláš byl v roce 1325 „řádovým vyslancem pro Burgundsko“. Obvykle se v daném kontextu používá výrazu „byl generálním vizitátorem pro Burgundsko“. Na straně 26 se hovoří o tom, že Mikuláš napsal svůj *Komentář k Sentencím* v letech 1301-1303, přičemž již výše se hovořilo o dílech z dvacátých a třicátých let čtrnáctého století. Nebylo by lepší řadit přehled děl chronologicky? Na straně 27 je zmíněna Mikulášova kritika Jana Dunse Scota. Je známo, že Duns Scotus musel opustit pařížskou univerzitu, neboť se odmítl podrobit diktátu francouzského krále. Vyvstává tudíž otázka, zda tato kritika neměla nějaké politické pozadí. Ve třetím oddílu této kapitoly kolega Lisý hovoří o rukopisech a edicích Mikulášových děl se zvláštním přihlédnutím k České republice, takže se vrací k tomu, co bylo řečeno již v úvodu, nyní totéž říká poněkud obširněji.

Celkově druhá kapitola označená číslem tři pojednává o vykladačské činnosti v křesťanské tradici do začátku 14. století. První část kapitoly je pokusem o představení základních hermeneutických principů křesťanské exegeze zejména ve středověku. Autor se zde nechává vést dílem H. de Lubaca o středověké exegezi, které cituje z anglického překladu. Není mi jasné, proč u citace z Origenova díla není uvedeno o jaké dílo se jedná (srov. s. 39, pozn. 126). S podobnými metodologickými nepřístojnostmi se v recenzovaném díle setkáváme bohužel na více místech (srov. např. s. 50, pozn. 162).

Jako znalec Bonaventurova myšlenkového odkazu musím konstatovat, že Lisého interpretace Serafického doktora je velmi povrchní. Bonaventura se rozhodně neodkláněl od tradičního čtverého výkladu Písma, jak se domnívá Lisý (srov. s. 51). Je však zcela evidentní, že Bonaventura kladl na první místo literární smysl, který je základem každé další exegetické práce. Na straně 51 je uveden špatně titul Bonaventurova díla „*Itinerarimu mentis in Deo*“ ve skutečnosti titul zní „*in Deum*“. Kolega Lisý tvrdí, že v tomto díle se jedná o

sedmistupňový výstup myslí k Bohu. Tento nesprávný a povrchní výklad je sice značně rozšířen, nicméně ve svých studiích publikovaných v tuzemsku i v zahraničí jsem jasně dokázal, že věci se mají poněkud jinak. Je mi líto, že autor nevzal v potaz má česky psaná díla, která jsou všeobecně dostupná. Důvod, proč Bonaventura v *Itinerariu* hovoří jen o třech mystických smyslech, je velmi prostý. Tento středověký autor stavěl na číselné harmonii. Jelikož v daném kontextu hovořil o tak zvaném trojím hierarchickém aktu (očišťování, osvícení, přivedení k dokonalosti) a jelikož se jedná o záležitost spirituální, není divu, že do hry vstupují tři mystické smysly Písma, které pak odpovídají očišťování, osvícení, přivedením k dokonalosti (srov. s. 52). *Itinerarium* podobně jako ostatní středověká díla se citují podle kapitol, oddílů atd., aby bylo možno texty dohledávat v různých edicích, a nikoli pouze podle strany v určité edici nebo překladu (srov. s. 52, pozn. č. 171). Na straně 57, začátek třetího odstavce shora, se setkáváme s dlouhým souvětím, jehož vypovídací hodnota je nulová. Pasáž mezi stranami 58-67 měla být označena specifickým podnadpisem, protože autor nás zde seznamuje s prvky muslimské a judaistické exegeze, což nespadá pod téma vymezené nadpisem 3. 1. Na stranách 67-83 nás kolega Lisý seznamuje s hebraistickými a arabistickými tendencemi ve středověké exegezi.

Celkově třetí kapitola označená číslem 4 nás seznamuje s hlavními metodologickými principy exegeze Mikuláše z Lyry. Autor postupně analyzuje jednotlivé prology a jde cestou dlouhých citací. Na tomto místě bohužel musím konstatovat, že autorovy překlady do češtiny nejsou přesné ani obratné, občas se v češtině setkáváme s něčím, co v latině není, anebo naopak. V latině je dost překlepů. Překlady z latiny by zasluhovaly velmi důkladnou revizi a opravu. V případě koncilního rozhodnutí z Vienny je záhodno odkazovat na docela jinou literaturu, než jak činí autor (srov. s. 93, pozn. 322). Na straně 97 je třeba opravit „Berešit raba“.

Čtvrtá kapitola označená číslem pět obsahuje vybrané příklady exegetické práce Mikuláše z Lyry a poukazy na to, jak se zde konkrétně projevuje vliv dobové židovské exegeze. Jedná se o originální přínosy ze strany kolegy Lisého (s. 120-182). Je však třeba si položit otázku: Proč právě tato, a ne jiná místa? Autor neuvádí žádné kritérium výběru představovaných textů. Prostě konstatuje, že místa byla vybrána (srov. s. 122), což je z metodologického hlediska nedostačující. Ve druhé části této kapitoly se hovoří obecně o poměru křesťanské a židovské exegetické tradice v souvislosti s postavou Mikuláše z Lyry. Na straně 183 na prvním řádku místo „jenž“ je nutno uvést „jež“. Na straně 185 se setkáváme s výrokem: „Lyra jakoby říkal“, který není gramaticky správný. Právě v otázce „jakoby“ a „jako by“ autor velmi často chybuje. Vypovídací hodnota výroku: „Lyrův komentář jakoby studujícímu jasně říkal, ...“ je poněkud komická, protože Lyrův komentář něco říkal tomu, kdo studium jen předstírá, kdo studuje jen naoko.

Celkově pátá kapitola označená číslem šest je vzhledem k předchozím kapitolám neúměrně krátká (s. 190-201). Informace o vlivu Mikulášova

myšlenkového odkazu v dílech mistrů jako Viklef, Erasmus, Luther, Hus, Rokycana jsou bezesporu přínosné a užitečné.

Závěr namnoze opakuje to, co bylo proklamováno výše, a také shrnuje řečené. S tezí, že základní pohnutkou ke studiu židovské a arabské literatury ze strany křesťanských mistrů byl misijní záměr, lze v zásadě souhlasit. Na straně 203 se hovoří o tom, že ve třináctém století se židovskou literaturou zabývaly zpočátku žebravé řády a teprve následně univerzitní učenci. Tento výrok je poněkud zavádějící, protože představitelé žebravých řádů byli zároveň univerzitními učenci. V závěru bych očekával propojení práce a jejích výsledků se současnou exegetickou problematikou případně se současnou hermeneutikou.

Celkové hodnocení předložené disertační práce:

V první řadě je třeba pozitivně hodnotit, že autor zvolil téma do značné míry interdisciplinární, v němž se prolíná křesťanská a judaistická medievistika, což předpokládá znalost nejen středověké latiny, ale také hebrejštiny. Velmi důležité jsou také poukazy k dějinám české teologie. Zajímavé jsou rovněž analýzy textů Mikuláše z Lyry a nalézání vlivů dobové hebrejské exegeze v jejich rámci, což je zřejmě jádro celé disertace. Problém představuje česká gramatika, formální stránka práce, nedostatky v překladech z latiny i v prezentaci některých středověkých autorů. Navzdory tomu si ale dovoluji vysoce vyzdvihnout autorův zápal pro věc a jeho velké pracovní nasazení, o němž svědčí velmi bohatý materiál obsažený v poznámkovém aparátu. Na základě těchto konstatování doporučuji, aby předložená práce byla komisí přijata k obhajobě. Pokud by se mělo hovořit o publikaci díla, je nutné velmi důkladné přepracování, upřesnění a oprava překladů i češtiny.

V Praze dne 10. 2. 2009

Prof. Ctirad V. Pospíšil Th.D.

